

Калиновський Юрій Юрійович, доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії, Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: kalina_yu@ukr.net
ORCID iD: 0000-0002-0081-8107

Зоркін Роман Юрійович, викладач циклової комісії «Харчових технологій,
готельно-ресторанної справи та туризму», Відокремлений структурний
підрозділ «Харківський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету», м. Харків, Україна
e-mail: rzorkin76@gmail.com
ORCID iD: 0000-0003-3973-7766

СВІТОГЛЯДНО-ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Досліджено ціннісні орієнтири вітчизняного суспільства в умовах широкомасштабної російської агресії. Визначено, що провідними цінностями для українських громадян є безпека, свобода та демократія. Доведено, що системоутворюючою цінністю й підґрунтям для реалізації інших цінностей є незалежна Українська держава як інституційний та духовний феномен. Констатується зміцнення підвалин громадянської та національної ідентичності в сучасній Україні.

Ключові слова: цінності, свобода, безпека, демократія, патріотизм, громадянська ідентичність, європейські цінності.

Постановка проблеми. Російсько-українська війна кардинально вплинула на всі сфери суспільного буття, включаючи духовно-ціннісну. Перебуваючи в шоковому стані, вітчизняне суспільство загалом та окремі громадяни зокрема змушені були переглянути ціннісні орієнтири свого існування, адаптуючись до нових умов. Перші місяці війни продемонстрували сплеск позитивних духовних якостей Українського народу, що втілилися в активізації волонтерських рухів, консолідації української нації в боротьбі з ворогом, патріотичних вчинках щодо захисту Батьківщини в будь-який спосіб, здатності відмовитися від особистого комфорту на користь суспільних і національних інтересів тощо. За роки війни «аксіологічний портрет» вітчизняного

соціуму набув значних сутнісних трансформацій, які потребують комплексного дослідження та розуміння їхніх наслідків у подальшій долі України. Система цінностей, що формується зараз в українському суспільстві, на нашу думку, буде активно відтворюватись і в повоєнний час у різних сферах суспільного буття. Спираючися на методологію синергетики, можна стверджувати, що російсько-українська війна відкрила перспективи для прискореного реформування нашої держави в соціально-економічному, політико-правовому і духовно-ціннісному вимірах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи трансформації ціннісних орієнтирів українського суспільства, що активізувалися з 24 лютого 2022 р., ми спиралися на науковий доробок низки фахівців. Зокрема, Т. Неприцька [1] проаналізувала зміни в системі цінностей українства з 2014 р. та з початком широкомасштабного вторгнення РФ в Україну, а О. Висоцький [2] довів спільність таких цінностей українського та американського суспільств, як демократія, індивідуальна свобода й економічні можливості. У свою чергу Т. Небрат [3] і Н. Карамішева [4] акцентують увагу на ціннісних аспектах наукового знання загалом та під час війни зокрема, вказуючи основні напрями його розвитку й популяризації в українському суспільстві. У цих дослідженнях зазначається, що знання й технології стали потужною зброєю в російсько-українській війні. А. Редькіна [5], послуговуючись численними соціологічними дослідженнями щодо мовного питання в Україні, показала зростання суспільної значущості та культурно-комунікаційної цінності української мови під час російсько-української війни. Автори колективної монографії під назвою «Українське суспільство в умовах війни» [6] довели, що в умовах російської агресії для більшості громадян України державна незалежність перестала бути чимось абстрактним, вона стала сприйматись екзистенційно – не тільки як формальна інституція, а й як «оберіг» індивідуальних життєвих проєктів. Дослідники М. Козир, О. Козік, К. Петренко, С. Холівінська [7] розкрили значення освітніх установ для збереження та впровадження цінностей у вітчизняному соціумі, особливо у кризових ситуаціях. Наша наукова розвідка також ґрунтується на результатах соціологічних досліджень за різні роки, проведених «Разумков Центром», соціологічною групою «Рейтинг» та ін.

Формулювання мети. У статті буде визначено та досліджено світоглядно-ціннісні характеристики українського суспільства, які набули сутнісних трансформацій в умовах російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. Війна є тим непереборним чинником, який об'єктивно змінює світоглядні орієнтири людини та впливає на її духовно-ціннісне буття. Ставши об'єктом агресії РФ, Українська держава та українське

суспільство зосередились на безпекових цінностях, аксіологемах солідарності, колективного супротиву й виживання в надскладних умовах боротьби за незалежність і збереження національної ідентичності, що відповідно привело до зміни ієрархії цінностей у суспільній свідомості та її якісного переформатування.

З точки зору Т. Неприцької, така реструктуризація цінностей є реактивним феноменом, який не буде тривало вкоріненим у систему цінностей вітчизняного соціуму. У 2014 р., а особливо в лютому 2022 р., спостерігалась наступна ключова зміна в аксіологічному та поведінковому портреті українського суспільства – згуртованість під впливом спільної загрози, при цьому кожна людина реагувала на небезпеку в такий спосіб, який відповідав її індивідуальній системі цінностей, враховуючи також і суспільні настрої та колективні форми адаптації до форс-мажорних обставин. На перший план вийшли цінності інструментально-інституційного характеру та екзистенційні цінності, що визначали колективні та індивідуальні способи реагування на безпекові виклики. Вищезначена авторка констатує, що наявний виклик для України, а саме збройна агресія Російської Федерації, «спричинила тимчасову зміну у ієрархії термінальних цінностей, зокрема виходом на перший план такої цінності, як національна безпека. Саме на питанні національної безпеки, на нашу думку, слід фокусувати увагу під час формування цінностей та ціннісних орієнтацій суспільства. При цьому потрібно постійно акцентувати увагу на тимчасовості даного пріоритету та на тому, що саме демократичні, пацифістські та альтруїстичні цінності є життєздатними у довгостроковій перспективі, а також такими, що є характерними для українського суспільства» [1, с. 96–97].

На наше переконання, безпекові цінності для сучасної Української держави та вітчизняного суспільства в різних форматах будуть зберігати свою актуальність і після завершення російсько-української війни. Їхня тривала пріоритетність зумовлена декількома причинами: наявністю агресивних планів РФ, спрямованих проти української державності та демократичного світу загалом, необхідністю посилення розбудови сектору безпеки та оборони у зв'язку з тими, що існують, і майбутніми викликами, важливістю суспільної та індивідуальної безпеки після перенесених українськими громадянами стресових станів, спричинених війною, тощо. На нашу думку, демократичні та альтруїстичні цінності, на які звертає увагу вищезначена авторка, зберуться та посиляться в повоєнний час, але пацифістські настрої не будуть першорядними у зв'язку з агресивною політикою РФ (інших авторитарних держав) та глобальним і регіональним протистоянням.

Для більш глибокого розуміння ціннісних пріоритетів українства під час російсько-української війни звернімось до актуальної соціології. Так, загально-

національне опитування, присвячене темі прав людини в Україні, яке було проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва протягом 29 жовтня – 12 листопада 2023 р., показало, що більшість наших співвітчизників (90 % опитаних) переконані – найважливішим є право людини на життя, друге місце посідає право людини на свободу та особисту недоторканність (66 % опитаних). При цьому опитані респонденти трактували право на життя як право не бути позбавленим свого справжнього життя, що особливо важливо під час війни. Також пріоритетними для українців є право на справедливий суд та право на житло (50 % опитаних). Також це опитування показало, що порівняно з попереднім дослідженням права у сфері соціального забезпечення (право на працю, освіту) для певної кількості громадян стали менш пріоритетними. Коментуючи такі результати, експерт Центру прав людини «ZMINA» Тетяна Печончик підкреслила, що вкрай важливо, що цінність свободи є базовою для вітчизняного соціуму, що унеможливило вкорінення авторитарних тенденцій. «Експертка також підкреслила, що, на жаль, шкільна освіта та університети не є провідними інституціями, де українці можуть отримати якісну інформацію про свої права. Серед провідних джерел, де особи шукають таку інформацію, – засоби масової інформації та соціальні мережі. Своєю чергою заступник постійного представника Програми розвитку ООН (UNDP) в Україні Христофорос Політіс акцентував увагу на тому, що наразі існує потреба в системній політиці держави щодо прав і свобод людини, а також необхідності постійно підвищувати обізнаність суспільства про права людини» [8].

Можна констатувати, що безпека та свобода в усіх її вимірах стали провідними цінностями українського суспільства з початком російської агресії. Незважаючи на війну, значна кількість українців не сприймає ідею звуження своїх прав і свобод, прагнучи реалізації принципів справедливості та верховенства права.

Загалом соціологи зауважують, що за останні роки кількість громадян України, які є прихильниками демократичної політичної системи, збільшилась: «...демократію вважали “скоріше, хорошою” або “дуже хорошою” для країни у 2017 р. 86,5 %, то у 2023 р. 93 %. Більш помітно зросла частка тих, хто вважає демократичну політичну систему «дуже хорошою» (з 36 % до 57 %). Разом з тим, ситуація широкомасштабної війни призвела до зростання в Україні частки респондентів, які вважають «скоріше хорошою» або «дуже хорошою» систему, коли правлять військові або військовий режим (до 28 %), тоді як у 2017 р. таких було 12 %. Однак, переважна більшість (71 %) українців і зараз вважають таку систему поганою» [9].

Суголосну світоглядну позицію формулює і Т. Небрат підкреслюючи, що ціннісним підґрунтям захисту України під час російсько-української війни

є система ключових особистісних і національних цінностей, а саме: збереження життя та свободи громадян, захист національної ідентичності та державного суверенітету. Дослідниця підкреслює, що особливо в умовах війни всебічно усвідомлюється ідея про те, що людина є найвищою цінністю, а людський капітал – фундаментальним фактором ефективного розвитку соціально-економічної сфери, науково-технічного прогресу та стійкості держави. Також Т. Небрат наголошує на значущості для вітчизняного суспільства наукового знання. Важливо, що у воєнні часи наука є не тільки цінністю особистісного саморозвитку, вона перетворюється на аксіологему стійкості й виживання суспільства. Наука і технології є основою для створення нової зброї, що стримує ворога, вони також сприяють появі новітніх розробок щодо захисту людини й відновлення суспільного і природного середовища. У зв'язку з цим для посилення оборонних можливостей держави, створення підґрунтя для перемоги України, якісного повоєнного відновлення економічного потенціалу та соціогуманітарного простору ключову роль відіграє наукова та освітня еліта, яка має відтворювати аксіологічні орієнтири в межах таких напрямків:

- розвінчання радянських міфів і стереотипів у патернах політичного мислення та історичної пам'яті;
- вирішення проблеми формування національної ідентичності з подальшою актуалізацією аксіологем соціальної консолідації, громадянської єдності та відповідальності;
- збільшення обсягу соціального капіталу та поглиблення інклюзії – рівня участі громадян у соціальних процесах, у тому числі – захисті та зміцненні країни;
- «піднесення цінності людини як найвищої мети і головного засобу суспільного розвитку;
- переосмислення ролі науки в контексті необхідності досягнення якісної переваги над ворогом, забезпечення структурно-технологічної незалежності» [3, с. 14–15].

Продовжуючи вищезначену логіку, науковці стверджують, що під час глобального інформаційного протистояння, інформаційної, гібридної та класичної війни знання перетворюються на зброю, використання якої призводить до не менших збитків для держав, ніж традиційні засоби ураження супротивника. «Інформаційно-знаннєва зброя застосовується найбільш ефективно проти держав із низьким рівнем освіти та недостатнім рівнем розвитку науки, оскільки саме знання є основою критичного мислення, адекватної оцінки фактів і подій. Людина з розвиненими аналітичними здібностями здатна ставити під сумнів не тільки інформацію, а й знання як такі» [10, с. 33].

З точки зору Н. Карамішевої, усвідомлення аксіологічної сутності знань можливе у трьох вимірах – утилітарному, професійному та суто ціннісному. Утилітарне сприйняття знання передбачає, що набуте знання є потрібним, ефективним, надійним у практичному сенсі, воно має в першу чергу забезпечувати повноту життєдіяльності людини в навколишньому середовищі. «Професійне ставлення до знання передбачає свідоме їх набуття задля освоєння відповідних професійних навичок, щоб бути компетентним в обраній сфері суспільної діяльності, бути фахівцем. Ціннісне ставлення до знання (знання як цінність) означає жадобу знання, “волю до знання” (Ф. Ніцше, М. Фуко), інтерес до набуття знання. Цей інтерес може бути “чистим” (знання заради знання, жадоба знання без усякої утилітарної мети) або “корисливим” (раптом знадобиться)» [4, с. 28–29].

Знання як цінність духовного розвитку та системного, високотехнологічного спротиву України має утверджуватись не тільки в освітніх практиках, але й у послідовній політиці держави щодо підтримки науки та системи освіти в конкурентоспроможному стані – на рівні світових стандартів.

В аксіологічному портреті українського суспільства чільне місце посідають і європейські цінності, усвідомлення значущості яких лише зросло під час російсько-української війни. Зокрема, соціологічні заміри 2022–2023 рр. показали, що 79 % громадян України підтримують вступ нашої держави до Європейського Союзу (ЄС). При цьому такі показники підтримки не залежать від вікових, регіональних, освітніх та майнових характеристик. Як свідчать соціологічні дослідження, 60 % респондентів вважають, що «українська влада повинна виконувати всі вимоги європейських інституцій, якщо це зможе прискорити вступ України до ЄС. Чим молодші респонденти, тим частіше вони збираються голосувати за вступ до ЄС» [11].

Водночас опитування, проведене Соціологічною групою «Рейтинг» у липні 2023 р., репрезентувало відмінні настрої серед українців, які мешкають на Батьківщині, і тими громадянами України, які виїхали до Європи під час російсько-української війни: «...підтримка вступу до ЄС серед тих, хто проживає сьогодні в Україні, становить 85 %, а серед тих, хто перебуває в Європі, – 83 %. Проти вступу до ЄС в Україні – 4 %, у Європі – 8 %» [12].

Такі відмінності у сприйнятті європейських перспектив громадянами України, скоріш за все, зумовлені тим, що, опинившись в Європі, частина наших співвітчизників не змогла пристосуватись до нових умов життя – стикнулася зі складною бюрократією, іншими ціннісними орієнтаціями, мовним бар’єром, неорганічним для українства способом життя, проявами нетолерантності тощо.

Незважаючи на вищезазначені відмінності, у січні 2024 р. переважна більшість респондентів (84 %) підтримала вступ України до ЄС, не підтримали

вступ до ЄС 7 % опитаних. У розрізі регіонів України, «вступ до ЄС підтримують 91 % мешканців Західного регіону, 86 % – Центрального регіону, 78 % жителів Сходу та 74,5 % жителів Півдня. Чим молодші респонденти, тим частіше вони підтримують вступ до ЄС – частка таких зростає з 80 % у найстаршій (60 і більше років) групі до 89 % серед тих, кому менше 30 років» [13].

Євроінтеграційні пріоритети українців є важливим підґрунтям для існування у вітчизняному суспільстві демократичних цінностей, вони також є складником формування європейської ідентичності в українських громадян.

Своєрідною квінтесенцією різноманітних цінностей у суспільній свідомості став феномен незалежності Української держави як базової аксіологеми та умови для реалізації інших цінностей – таких як свобода, демократія, права людини, безпека, справедливість. За даними дослідження, проведеного групою «Рейтинг» 17–18 серпня 2022 р.. державна незалежність України є базовою консолідуючою ціннісною основою для громадян України. За результатами соціологічного дослідження, переважна більшість респондентів (86 % однозначно і 11 % скоріше), коли б у день опитування треба було визначатись, підтримали б проголошення незалежності Української держави. Порівняно з попереднім роком цей показник збільшився з 80 до 97 %, порівняно з 2012 р. – з 62 до 97 %. У цьому опитуванні групи «Рейтинг» респондентам також запропонували назвати три слова (відкрите питання), якими вони характеризують майбутнє України. «Першим словом найчастіше була “вільна”, другою ознакою для характеристики майбутнього України респонденти називали “незалежна”, третьою – “багата”» [14].

Відчувши в реальному часі небезпеку для власного буття, українські громадяни скоріш за все почали більш глибоко та змістовно сприймати цінність державної незалежності як форми гарантування особистого вільного існування. Відбулось переосмислення сутнісних характеристик незалежності Української держави – від формального сприйняття до фактичного усвідомлення її значущості в житті кожної людини.

Як підкреслюють автори колективної монографії під назвою «Українське суспільство в умовах війни», для більшості громадян України державна незалежність перестала бути чимось абстрактним, вона стала сприйматись екзистенційно, оскільки, захищаючи незалежність держави, суспільство виборює власне право на життя, гарантує гідне існування своїм нащадкам засноване на принципах свободи, утворює можливість облаштовувати майбутнє на рідній землі на власний розсуд. Фактично «з початком повномасштабної війни особисте, громадянське та національне тісно перетнулися. Сьогодні багато хто усвідомлює, що матеріальні статки не можна взяти з собою, ховаючись

у підвалах, матеріальний добробут мало чим захистить від удару ракет чи влучення снаряду. Сьогодні добробут та міцна сім'я стали більш значущими для забезпечення власної безпеки і безпеки близьких людей» [6, с. 329].

Можна стверджувати, що між громадянами й державою (у територіально-культурному та інституційному розумінні) посилюється екзистенційний та духовно-ціннісний взаємозв'язок. Переосмислюючи довоєнні проблеми нашої країни, громадяни подивились на них з іншого боку – сама наявність незалежної держави є великим благом, стрижневою цінністю, навколо якої формуються інші соціально-економічні, політико-правові, духовні та інші цінності. У громадян зросло бажання захищати національні інтереси та цінності, але разом із тим громадянське суспільство вимагає від державних інституцій більшої ефективності, системності, послідовності щодо здійснення державної політики за різними напрямками.

Важливим ціннісним маркером національного буття вітчизняного суспільства до та під час російсько-української війни є ставлення громадян до української мови: розуміння її значущості для розвитку державності, рівень її використання в усіх соціальних сферах та повсякденному вжитку. Проаналізувавши та порівнявши дані соціологічних опитувань за декілька років із мовного питання А. Редькіна наводить такі характеристики: «За даними соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України, протягом 1992–2006–2020 рр. на питання “Якою мовою Ви переважно спілкуєтеся у Вашій родині?” у 1992 р. – 36,8 %; у 2006 р. – 38,0 %; у 2020 р. – 50,0 % населення України відповіли, що переважно українською. Натомість, протягом багатьох років значно поширилось спілкування вдома російською мовою: від 29,0 % у 1992 р. до 39,2 % у 2006 р. (найвищий показник за роки незалежності), згодом використання російської мови вдома добігло 27,6 % (2020 р.)» При цьому кількість тих, хто спілкується вдома і українською, і російською, зменшилася: у 1992 р. – 32,0 %, у 2006 р. – 22,6 %, у 2020 р. – 21,3 %» [5, с. 153]. Водночас за результатами Всеукраїнського опитування, яке провела Соціологічна група «Рейтинг» у лютому 2023 р., показники мовної самоідентифікації українства змінились після російської агресії. «На питання “Якою мовою Ви зазвичай розмовляєте вдома?” 58,0 % українців відповіли, що українською; 30,0 % – і українською, і російською; 11,0 % – російською» [5, с. 153].

Російсько-українська війна прискорила формування проукраїнської мовної свідомості, сприяла підняттю рівня розуміння цінності української мови для збереження національної самоідентифікації та утвердження основ державної незалежності. Важливо, що в умовах буремних подій російсько-української війни, наші співвітчизники свідомо та вільно обрали українську мову для повсякденного спілкування.

Отже, усвідомлення національно-державницьких ціннісних пріоритетів українством під час російсько-української війни є необхідною передумовою консолідації нації, посилення громадянської й національної ідентичності. Базовим чинником та потужним ресурсним компонентом глибинної інтеграції суспільства є громадянська ідентичність, коли людина ототожнює себе з національною та державною спільнотами, відчуває зобов'язання й розуміє свої права стосовно певної соціальної спільноти та держави. Як зазначав французький мислитель Е. Ренан, «існування нації є щоденним “плебісцитом”» у сенсі підтвердження своєї приналежності до неї через постійну, повсякденну участь в інститутах та інфраструктурі, спільних для всієї нації. Під час цього “плебісциту” формується національний світогляд. Він складається з урахуванням загального соціально-політичного досвіду людей. Громадянська ідентичність є джерелом і водночас результатом такого досвіду» [15, с. 118–119].

У контексті нашого дослідження, громадянська ідентичність – це в першу чергу сприйняття та реалізація цінностей, які напрацьовані у відповідній соціальній спільноті та які стають підґрунтям об'єднання різних народів у політичну націю. Під час російської агресії громадянські та національні цінності в українському суспільстві максимально «зблизилися», складаючи єдиний аксіологічний фундамент розвитку української державності.

Можна погодитися з вітчизняними науковцями в тому, що повоєнні перспективи України, яка наразі проходить етап невідворотних трансформаційних процесів в умовах російської агресії, напряду залежать від здатності суспільства й кожної людини зберегти та відтворити традиційні моральні цінності, ідеали добра, справедливості, свободи, що є основою самоототожнення українців як вільної, незалежної й консолідованої нації. Необхідність захисту вищезначених цінностей у вітчизняному суспільстві обумовлена також поширенням в інформаційному просторі на різних його рівнях ворожих деконсолідаційних та антиукраїнських наративів, образів страху, безвиході, руйнування та смерті. У зв'язку з цим «сьогодні важливим завданням усіх освітніх установ є створення умов, за допомогою яких діти дізнаватимуться більше про історію українців, свій рідний край, відчуватимуть гордість за Україну, будуть готові її захищати й оберігати державні кордони, цінуватимуть традиції і звичаї українського народу, підтримуватимуть взаємозв'язок між поколіннями, прагнутимуть розвитку своєї країни, дбатимуть про розквіт культури, шанобливо ставитимуться до історичних здобутків» [7, с. 198–199].

На думку фахівців, «під час війни наративи нападника стають все більш агресивними й систематично “бомбардують” не тільки інформаційне поле країни, на яку здійснено напад, а й інші країни задля формування вигідної

агресору картини світу. Відповідна країна, яка захищається, має перманентно продукувати “захисні” наративи, які відтворюють національно-культурні та цивілізаційні цінності, спрямовані на захист інтересів держави у всіх вимірах» [16, с. 31].

Формулюючи державницькі, проукраїнські наративи, ми в ціннісному вимірі закладаємо підвалини майбутнього нашої країни. Необхідно зазначити, що наративи, які відтворюються під час російсько-української війни, репрезентують світоглядно-ціннісну прірву між ворожими сторонами щодо ідеалів майбутнього, норм та принципів його облаштування. «Наративи під час війни стають “сміисловою зброєю”, яка впливає на свідомість громадян, пояснюючи їм логіку розгортання подій під відповідним кутом зору. Особливо “глибокими” та всезагальними є цивілізаційно-ціннісні наративи, які базуються на ментальних структурах, історичній пам’яті народів та спільнот. Створення та поширення цивілізаційно-ціннісних наративів сприяє об’єднанню народу (народів) для боротьби з ворогом» [17, с. 290].

Безумовно, відтворення проукраїнських, державницьких цінностей, культивування моральної поведінки є важливим завданням сучасної системи освіти та виховання. До цього процесу мають активніше долучатися представники політичних партій, громадських рухів, засоби масової комунікації, релігійні та культурно-просвітницькі об’єднання тощо. Захист духовно-ціннісних основ української державності є спільним завданням для всіх інституцій та суб’єктів інформаційного простору нашої країни. Враховуючи реалії війни, українське суспільство має не тільки прагнути свободи, але й відчувати відповідальність за долю держави у складні часи її існування.

Висновки. Підбиваючи підсумки наших роздумів, щодо аксіологічних орієнтирів українського суспільства під час російської агресії можна констатувати, що цінності безпеки та свободи об’єктивно вийшли на перший план. Показово, що українські громадяни залишаються прихильниками демократії й демократичних цінностей, не поділяючи ідею «сильної руки» в будь-якому вигляді. Незважаючи на обмеження прав і свобод під час російсько-української війни, наші співвітчизники хочуть бачити в суспільному житті реалізацію принципів верховенства права, соціальної справедливості та правової рівності. Проаналізовані соціологічні дослідження та наявні приклади боротьби Українського народу з ворогом також показали, що громадяни України у своїй більшості вважають стрижневою цінністю суспільного та індивідуального буття незалежність Української держави, без існування якої всі інші цінності втрачають свій сенс.

Загалом наявні ціннісні орієнтири української політичної нації дають підстави стверджувати, що відбулось посилення національно-культурної та гро-

мадянської самоідентифікації населення України, збільшилась кількість прихильників європейської інтеграції нашої держави, зросла кількість громадян, які у своєму повсякденному спілкуванні послуговуються українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Неприцька Т. І. Формування ціннісних орієнтацій в суспільстві в умовах війни: реалії України. *Політичне життя*. 2022. № 3. С. 93–97.
2. Vysotskyi O. Y. Ukrainian anti-Americanism during full-scale Russian aggression through the lens of the President of Ukraine's public diplomacy: A deconstructive attempt. *Ideology and Politics Journal*. 2024. № 2 (26). P. 112–129. URL: <https://doi.org/10.36169/2227-6068.2024.02.00006>.
3. Небрат В. Ціннісні орієнтири суспільства в час війни та повоєнної відбудови: історичний вимір. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід* : зб. тез IV Міжнар. наук.-практ. конф. (13–14 трав. 2022 р., м. Тернопіль). Тернопіль : Вектор ; ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 12–15.
4. Карамішева Н. В. «Знаюча людина» як соціокультурний феномен. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2013. № 7. С. 26–36.
5. Редькіна А. Українські національні інтереси й цінності: суспільне усвідомлення та переоцінка. *Політичні дослідження*. 2023. № 1 (5). С. 144–162.
6. Українське суспільство в умовах війни : монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін. ; за ред. чл.-кор. НАН України, д.філос.н. Є. Головахи, д.соц.н. С. Макеєва. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2022. 410 с.
7. Козир М., Козік О., Петренко К., Холявінська С. Абетка моральних цінностей: погляд на сучасну людину в умовах війни. *Інноватика у вихованні*. 2023. Вип. 18. С. 197–211.
8. Які права та цінності найголовніші для українців під час війни: результати дослідження. *Укрінформ*. 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3889114-aki-prava-ta-cinnosti-najgolovnisi-dla-ukrainciv-pid-cas-vijni-rezultati-doslidzenna.html> (дата звернення: 21.11.2025).
9. Суспільно-політичні орієнтації громадян України (травень 2023 р.) / Разумков Центр. 2023. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/suspilnopolitychni-orientatsii-gromadian-ukrainy-traven-2023r> (дата звернення: 28.11.2025).
10. Калиновський Ю. Ю., Жданенко С. Б. Трансформація ролі знань у соціокультурних процесах сучасності: аксіологічний та безпековий контексти. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2024. № 1 (60). С. 23–42.
11. Зовнішньополітичні орієнтації громадян України, оцінка зовнішньої політики влади, ставлення до іноземних держав та політиків (лютий-березень 2023 р.). *Разумков Центр*. 2023. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/zovnishnopolitychni-orientatsii-gromadian-ukrainy-otsinka-zovnishnoi>

- polityky-vlady-stavlennia-do-inozemnykh-derzhav-ta-politykiv-liutyi-berezen-2023r (дата звернення 29.11.2025).
12. Підтримка міжнародних союзів: опитування в Україні та Європі (4–10 лип. 2023 р.). *Рейтинг*. 2023. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/p_dtrimka_m_zhnarodnih_soyuz_v_opituvannya_v_ukra_n_ta_vrop_4-10_lipnya_2023.html (дата звернення: 29.11.2025).
 13. Оцінка громадянами зовнішньої політики влади, ефективності міжнародної підтримки та впливу зовнішньополітичних чинників на Україну (січень 2024 р.). *Разумков Центр*. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-zovnishnoi-polityky-vlady-efektyvnosti-mizhnarodnoi-pidtrymky-ta-vplyvu-zovnishnopolitychnykh-chynnykiv-na-ukrainu-sichen-2024r> (дата звернення: 30.11.2025).
 14. Рейтинг. Соціологічна група. (17–18 серп. 2022). Сімнадцяте загальнонаціональне опитування. Ідентичність. Патріотизм. Цінності. 2022. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/s_mnadcyate_zagalnonac_onalne_opituvannya_dentichn_st_patr_otizm_c_nnost_17-18_serpnia_2022.html (дата звернення: 30.11.2025).
 15. Ренан Е. Що таке нація? Націоналізм. Антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ : Смолоскип, 2000. С. 107–120.
 16. Калиновський Ю. Ю., Жданенко С. Б. Роль цивілізаційно-ціннісних наративів у глобальному інформаційному протиборстві. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2023. № 3 (58). С. 23–38.
 17. Калиновський Ю. Ю. Цивілізаційно-ціннісні наративи російсько-української війни. *Трансформація системи міжнародних відносин в умовах російсько-української війни (до дня спротиву окупації Автономної республіки Крим та м. Севастополя)* : (за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 23 лют. 2023 р.). Київ, 2023. С. 290–292.

REFERENCES

1. Neprytska, T.I. (2022). Formuvannia tsinnisnykh oriantatsii v suspilstvi v umovakh viiny: realii Ukrainy. *Politychne zhyttia – Political Life*, 3, 93–97 [in Ukrainian].
2. Vysotskyi, O.Y. (2024). Ukrainian anti-Americanism during full-scale Russian aggression through the lens of the President of Ukraine's public diplomacy: A deconstructive attempt. *Ideology and Politics Journal*, 2(26), 112–129. <https://doi.org/10.36169/2227–6068.2024.02.00006>
3. Nebrat, V. (2022). Tsinnisni oriientyry suspilstva v chas viiny ta povoiennoi vidbudovy: istorychnyi vymir. Tsinnisni oriientyry v suchasnomu sviti: teoretychnyi analiz ta praktychnyi dosvid: zbirnyk tez IV Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii (13–14 travnia 2022 roku, m. Ternopil). Ternopil: Vektor; TNPU im. V. Hnatiuka, 12–15 [in Ukrainian].

4. Karamysheva, N.V. (2013). «Znaiucha liudyna» yak sotsiokulturnyi fenomen. *Sotsiohumanitarni problemy liudyny – Socio-Humanitarian Problems of the Human Being*, 7, 26–36 [in Ukrainian].
5. Redkina, A. (2023). Ukrainski natsionalni interesy y tsinnosti: suspilne usvidomlennia ta pereotsinka. *Politychni doslidzhennia – Political Studies*, 1(5), 144–162 [in Ukrainian].
6. Ukrainse suspilstvo v umovakh viiny. Kolektyvna monohrafiia (2022) / S. Dembitskyi, O. Zlobina, N. Kostenko ta in.; za red. chlen.-kor. NAN Ukrainy, d. filos. n. Ye. Holovakhy, d. sots. n. S. Makeieva. Kyiv: Instytut sotsiologii NAN Ukrainy [in Ukrainian].
7. Kozyr, M., Kozik, O., Petrenko, K., Kholiavinska, S. (2023). Abetka moralnykh tsinnosti: pohliad na suchasnu liudynu v umovakh viiny. *Innovatyka u vykhovanni – Innovation in Education*, issue 18, 197–211 [in Ukrainian].
8. Yaki prava ta tsinnosti naiholovnishy dlia ukrainsiv pid chas viiny: rezultaty doslidzhennia. Ukrinform. (2024). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3889114-aki-prava-ta-tsinnosti-najgolovnisi-dla-ukrainciv-pid-cas-vijni-rezultati-doslidzhennia.html> [in Ukrainian].
9. Suspilno-politychni oriiientatsii hromadian Ukrainy (traven 2023 r.). (2023). Razumkov Tsentr. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/suspilnopolitychni-oriiientatsii-gromadian-ukrainy-traven-2023r> [in Ukrainian].
10. Kalynovskiy, Yu.Yu., Zhdanenko, S. B. (2024). Transformatsiia roli znan u sotsiokulturnykh protsesakh suchasnosti: aksiologichni ta bezpekovi konteksty. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Seriya: filozofia, filozofia prava, politolohiia, sotsiologhiia – The Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, philosophy of law, political science, sociology*, 1(60), 23–42 [in Ukrainian].
11. Zovnishnopolitychni oriiientatsii hromadian Ukrainy, otsinka zovnishnoi polityky vlady, stavlennia do inozemnykh derzhav ta politykiv (liutyi – berezen 2023 r.). (2023). Razumkov Tsentr. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/zovnishnopolitychni-oriiientatsii-gromadian-ukrainy-otsinka-zovnishnoi-polityky-vlady-stavlennia-do-inozemnykh-derzhav-ta-politykiv-liutyi-berezen-2023r> [in Ukrainian].
12. Pidtrymka mizhnarodnykh soiuziv: opytuvannia v Ukraini ta Yevropi (4–10 lypnia 2023). *Reitynh*. (2023). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/p_dtrimka_m_zhnarodnih_soyuz_v_opituvannya_v_ukra_n_ta_vrop_4-10_lipnya_2023.html [in Ukrainian].
13. Otsinka hromadianamy zovnishnoi polityky vlady, efektyvnosti mizhnarodnoi pidtrymky ta vplyvu zovnishnopolitychnykh chynnykiv na Ukrainu (sichen 2024 r.). (2024). *Razumkov Tsentr*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-zovnishnoi-polityky-vlady-efektyvnosti-mizhnarodnoi-pidtrymky-ta-vplyvu-zovnishnopolitychnykh-chynnykiv-na-ukrainu-sichen-2024r> [in Ukrainian].
14. Reitynh. Sotsiologichna hrupa. (17–18 serpnia 2022). Cimnadsiate zahalnonatsionalne opytuvannia. Identychnist. Patriotyzm. Tsinnosti. (2022). URL: <https://ratinggroup.ua/>

research/ukraine/s_mnadcyate_zagalnonac_onalne_opituvannya_dentichn_st_patr_otizm_c_nnost_17-18_serpnya_2022.html [in Ukrainian].

15. Renan, E. (2000). Shcho take natsiia? *Natsionalizm. Antolohiia / uporiad. O. Protsenko, V. Lisovyi. Kyiv: Smoloskyp* [in Ukrainian].
16. Kalynovskyi, Yu.Yu., Zhdanenko, S. B. (2023). Rol tsyvilizatsiino-tsinnisnykh naratyviv u hlobalnomu informatsiinomu protyborstvi. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Serii: filozofia, filozofia prava, politolohiia, sotsiolohiia – The Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, philosophy of law, political science, sociology, 3(58), 23–38* [in Ukrainian].
17. Kalynovskyi, Yu.Yu. (2023). Tsyvilizatsiino-tsinnisni naratyvy rosiisko-ukrainskoi viiny. Transformatsiia systemy mizhnarodnykh vidnosyn v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny (do dnia sprotyvu okupatsii Avtonomnoi respubliky Krym ta m. Sevastopolia) / (za materialamy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, Kyiv, 23 liutoho 2023 r.). Kyiv, 290–292 [in Ukrainian].

Kalynovskyi Yurii Yuriyovych, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Professor of the Department of Philosophy, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

Zorkin Roman Yuriyovych, Lecturer of the cyclical commission “Food technologies, hotel and restaurant business and tourism”, Separate structural unit “Kharkiv Trade and Economics Professional College of the State University of Trade and Economics”, Kharkiv, Ukraine

WORLDVIEW AND VALUE ORIENTATIONS OF UKRAINIAN SOCIETY UNDER CONDITIONS OF RUSSIAN AGGRESSION

The value orientations of Ukrainian society under the conditions of large-scale Russian aggression are examined. It is determined that the leading values of Ukrainian citizens are security, freedom, and democracy. The analysis demonstrates that the system-forming value and the foundation for the realization of other values is the independent Ukrainian state understood as both an institutional and spiritual phenomenon. The findings also indicate a strengthening of the foundations of civic and national identity in contemporary Ukraine.

Keywords: values, freedom, security, democracy, patriotism, civic identity, European values.

